

NOI MĂRTURII PRIVIND „DOSARUL” CADRILATERULUI (1938-1940)

Nicolae Răzvan MITU

The „question” of Southern Dobruđja has been treated by many historians, Romanians and Bulgarians but also from other countries. It is a fact this problem, of Cadrilater has been decided many years before the start World War II. This article wants to reveal, based on proves by Romanian Military Archives that Germany wantd to protect his allies within Bulgaria too to obtain the territories that had been „caught” by the neighbours, in order to be sure of their support during World War II.

Key words: Southern Dobruđja, Cadrilater, World War II, Romanian Military Archives

În 1940, din teritoriul României Integrale, stabilite la sfârșitul Primului Război Mondial, la Paris în 1919-1920, fuseseră *smulse* bucăți întregi de teritoriu: Basarabia și Bucovina, Transilvania de Nord, precum și Dobrogea de sud, numită și Cadrilater. Studiul de față se oprește asupra cedării Cadrilaterului. Despre această problemă s-au scris multe pagini, chestiunea fiind studiată atât de specialiști români, cât și de istorici străini. Acest studiu intenționează să aducă unele completări, cu ajutorul unor surse și documente din Arhivele Militare Române despre care considerăm că pot fi edificatoare și intenționează să nuanțeze problema cedării Cadrilaterului..

Anul 1938 mărise considerabil speranțele iredențiștilor bulgari într-o rezolvare apropiată a diferendului teritorial cu România. Revizionismul bulgar obținuse un succes notabil la 31 iulie 1938, prin Acordul de la Salonic, care lichida în mod oficial, clauzele tratatului de la Neuilly-sur-Seinne, pe care Bulgaria le eluda, după cum recunoștea deschis și presa din această țară¹. Și mai încurajatoare pentru revizionisții bulgari fusese evoluția raporturilor internaționale în Europa (mai exact realizarea pe cale pașnică a Anschluss-ului din 15 martie și încheierea Acordului de la München din 29/30 septembrie 1938.

Acest din urmă eveniment a provocat o satisfacție imensă în cercurile naționalist-extremiste sofioete; guvernul Kiosseianov, dând dovadă de prudență, l-a primit cu o bucurie reținută. Astfel, în discursul ținut în fața Parlamentului bulgar (*Sobranija*), premierul Kiosseianov afirma, în noiembrie 1938: „Guvernul bulgar va continua, de asemeni, eforturile pentru reglementarea satisfăcătoare a chestiunilor

¹ Arhivele Militare Române (A.M.R.), fond Ministerul de Război-Cabinetul Ministrului, dosar nr. crt. 197/1938, f. 503.

litigioase cu România și Grecia”¹. Mai categoric, președintele Camerei, Nikola Mušanov, declarase imediat după München: „Primim cu bucurie și speranță ferma inițiativă de reglementare definitivă a păcii în Europa, de la care așteptăm decizii echitabile pentru poporul bulgar”². S-au făcut auzite și voci care au acuzat pe șeful guvernului bulgar că nu folosește prilejul oferit de Acordul de la München, pentru efectuarea imediată de achiziții teritoriale³.

De fapt, Gheorghii Kiosseianov (1884-1960) nu dorea să forțeze lucrurile, într-un moment în care aspirațiile revizioniste bulgare erau privite cu înțelegere în toată Europa, atât de către revizionistii propriu-ziși, cât și de către conciliatoriști. Conservarea acestui important capital de simpatie nu putea fi posibil decât printr-o politică externă abilă și prudentă; de aceea diplomația bulgară evita să se angajeze într-o direcție sau alta.

Pentru Bulgaria, Germania lui Hitler nu era doar partenerul comercial cel mai important, dar era și un model al elitelor politice și culturale⁴ (cum era cazul Franței pentru România). Mai mult de jumătate dintre profesorii universitari bulgari erau formați în Germania, iar majoritatea cărților străine de la Biblioteca Centrală din Sofia erau în limba germană⁵.

Dacă Al Treilea Reich era promotorul revizionismului în Europa, Marea Britanie se dovedise a fi campioana politicii de „conciliatorism”. Până și Winston Churchill, intransigent față de Germania lui Hitler, sfătuisese în 1938 pe Ministrul de Externe român, Grigore Gafencu⁶, într-o discuție neoficială, să se cedeze fără ezitare Dobrogea de Sud Bulgariei, pentru a o atrage într-un sistem de alianțe opus Germaniei⁷. Dintre Marile Puteri, singura care avea o poziție clară și sinceră în favoarea României era Franța, care nu s-a lăsat prea mult impresionată de ideea atragerii Bulgariei într-o alianță împotriva Germaniei, cu prețul unor concesiuni teritoriale din partea vecinilor ei⁸. Italia urma Germania în planurile ei revizioniste, iar politica lui Titulescu lăsase raporturile româno-italiene la un nivel nu tocmai cordial; în schimb în 1930, Boris al III-lea al Bulgariei se căsătorise cu prințesa Giovanna di Savoia.

¹ *Idem*, dosar nr. crt. 201/1938, f. 53.

² Ion Calafeteanu, *Diplomația românească în sud-estul Europei (1938-1940)*, Editura Politică, București, 1980, p. 96.

³ *Idem*.

⁴ Krăstiu Mancev, Valerian Vistriki, *Bălgaria i neinite sāsedi 1931-1939 Političeski i diplomatičeski otnošenija*, Izdatelstvo Nauka i zkustvo, Sofia, 1978, p. 290.

⁵ Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor*, Editura Institutul European, Iași, 2000, vol. II, pp.212-213.

⁶ Numit ministru al Afacerilor Externe în data de 21 decembrie 1938; fost deputat al regiunii Balcic (în sudul Dobrogei, astăzi în Bulgaria), în „Dosarele Istoriei”, anul X, nr. 1(101)/ 2005, p. 29.

⁷ Constantin Buchet, „Sindromul münchenez” lovește România Mare, în „Dosarele Istoriei”, anul III, nr. 12 (28)/1998, p. 36.

⁸ Lee Marshall Miller, *Bulgaria During the Second World War*, Standford University Press, Standford, 1975, p.13.

Cât privește Uniunea Sovietică, lucrurile erau mai complexe. Din motive predominant ideologice, raporturile bulgaro-sovietice erau încă destul de reci în anii 1938-1939, dar existau și premise ale unei apropieri între cele două state slave, datorată desigur afinităților tradiționale, și intereselor comune, ambele state contestând ordinea europeană stabilită la sfârșitul primei conflagrații mondiale, și în particular, granițele României Mari. Menționăm faptul că *Mica Enciclopedie* sovietică, apărută în anul 1938, sublinia textual componența etnică a Dobrogei „Dobrogea este locuită mai ales de bulgari și turci”, se vorbea despre „măsuri de aprigă teroare și asuprire în Dobrogea de Sud” și se preciza că „organizațiile revoluționare dobrogene se bucură de o mare simpatie în rândurile populației”¹. De altfel, la începutul anului 1939 serviciile de informații românești constatau stabilirea unui sistem de conlucrare între serviciile de informații ale statului bulgar și organizațiile comuniste dobrogene, cu sprijinul unor experți tehnici sovietici².

Pretențiile teritoriale bulgare la adresa României erau privite, dacă nu cu simpatie, cel puțin cu înțelegere și de unele state considerate la București ca prietene. Am menționat deja atitudinea Marii Britanii cu privire la această chestiune.

În anul 1934, pentru neutralizarea revizionismului bulgar, fusese înființată *Înțelegerea Balcanică*, o alianță compusă din patru state (România, Grecia, Iugoslavia și Turcia) cu vârful îndreptat împotriva Bulgariei³. Totuși, contrar unor angajamente asumate atunci, începând cu 1937, regentul Paul și guvernele conduse succesiv de Stojadinović și Cvetković au început să se apropie de Italia și Bulgaria, ulterior și de Germania. În martie 1937 a fost semnat un tratat de neagresiune cu Italia, precedat de încheierea, în ianuarie același an a unui „pact de prietenie veșnică” cu Bulgaria⁴. Se crea o fisură în cadrul Antantei Balcanice în general și al relațiilor româno-iugoslave, în special. Un alt aliat al României, Turcia, își îmbunătățea progresiv raporturile cu vecinul de la nord-vest, în ciuda tratamentului dur aplicat de guvernarea sofiotă minorității turcești din Bulgaria. Cei doi aliați balcanici ai României își asumau tot mai mult rolul de „mediatori” între această țară și Bulgaria, spre dezamăgirea factorilor de decizie politică de la București. În schimb Grecia, condusă de Ioannis Metaxas, continua să aibă o atitudine fermă în fața manifestărilor revizioniste ale naționaliștilor bulgari. De exemplu, la 25 noiembrie 1938, generalul Metaxas, într-o declarație oficială, își exprima indignarea față de anumite luări de poziții în opinia publică bulgară, consecutive Münchenului⁵.

¹ A.M.R., *fond Ministerul de Război. Cabinetul Ministrului, dosar nr. crt. 651/1938* f. 46-47 (printre aceste organizații se numără și Organizația Revoluționară Internă Dobrogeană (V.D.R.O.) și „Societatea Dobrogea”).

² *Ibidem* dosar nr. crt. 227 / 1939, f. 159-160.

³ Holm Sundhaussen, *Experimentul Iugoslavia. De la întemeiere la destrămarea statului*, Editura Pro Historia, București, 2003, p. 67.

⁴ Gheorghe Zbucnea, *Istoria Iugoslaviei*, Editura Corint, București, 2001, p. 66.

⁵ Calafeteanu, *op. cit.*, p. 97.

Dintre vecinii României, cea mai favorabilă atitudine față de Bulgaria și revendicările acesteia o avea Ungaria. În ceea ce privește Polonia, aceasta era, ca și Iugoslavia, o aliată a României, însă raporturile bilaterale erau departe de a fi excelente. Un raport consular românesc, întocmit în februarie 1939 la Varșovia, consemna: „Raporturile (Poloniei, n.n.) cu Bulgaria sunt neobișnuit de calde (...). Nu este exclus ca revizionismul bulgar să aibă și o încurajare din partea Poloniei, care vrea să facă atență România și să își apropie Bulgaria, ca debușeu economic¹”. În martie 1939, Polonia, care întreținea relații cordiale și cu Ungaria, a refuzat extinderea alianței defensive cu România, alianță care privea explicit doar U.R.S.S.

În acest context internațional, în linii mari destul de favorabil, guvernul de la Sofia accelerează eforturile de înarmare și efectuează unele tatonări în problema Cadrilaterului. Astfel, la finele anilor 30, aproape o treime din bugetul statului bulgar era destinat armatei naționale, care putea atinge maximum 800 000 de oameni, în raport cu 1,8 milioane potențiali soldați ai României².

Rapoartele militare românești semnaleză eforturile Bulgariei în direcția înarmării, dar și inferioritatea netă, în oameni și armament, a armatei bulgare în raport cu cea română. De exemplu, într-un studiu întocmit la Secția a-3-a Operații a Marelui Stat Major român, în martie 1939, se avansau următoarele concluzii: 1. Doar 450 000 de soldați bulgari puteau fi considerați ca bine instruiți. 2. Dotarea armatei bulgare era extrem de variată ca tipologie, lucru dezavantajos în caz de război. 3. Industria de război bulgară era încă în fază incipientă³. Era evident, prin urmare, că statul bulgar nu își putea încă măsura forțele într-o confruntare militară cu România, fără sprijinul altor puteri.

Totuși, mizând pe conjunctura considerată favorabilă, în februarie 1939, guvernul bulgar încerca să readucă în discuție chestiunea Cadrilaterului. În ajunul Conferinței Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice, desfășurată la București (20-22 februarie 1939), manifestările revizioniste bulgare cresc din nou în intensitate. Ambasadorul bulgar la Berlin, generalul Părvan Draganov, declara diplomatului român Barbetzianu că țara sa nu va adera la Înțelegerea Balcanică decât în condițiile satisfacerii unor revendicări teritoriale, respingând soluțiile alternative ca spiritualizarea frontierelor sau schimbul de populație⁴. Șeful diplomației turcești Saraçoglu, are, în același timp, o întrevedere de câteva ore cu premierul bulgar Kiosseianov, care căuta să-l convingă de oportunitatea unor cesiuni teritoriale în favoarea Bulgariei, considerate însă excluse de către ministrul de externe român, Grigore Gafencu⁵. Tot acum, ziarul bulgar „Poslednija „Poslednija Pošta” relatează faptul că „până la 1 ianuarie 1940, Ministerul bulgar de

¹ A.M.R., *fond Ministerul de Război. Cabinetul Ministrului, dosar nr. crt. 201 / 1939*, f. 285.

² Mircea Mușat (coord.), *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. I, Editura Militară, București, 1989, p. 132.

³ A.M.R., *fond Marele Stat Major. Secția a-3-a Operații, dosar nr. Crt. 1660 / 1939*, f. 76-78.

⁴ Calafeteanu, *op. cit.*, p. 98.

⁵ *Idem.*

Interne va avea un tablou complet cu localitățile (re-)anexate la Bulgaria, care aveau să fie incluse în regiunea Șumen(!)”¹. Acetste localități nu puteau fi (re-)anexate decât de la România, orașul Șumla fiind în apropierea graniței bulgaro-române.

Ideea cedării unei părți a Cadrilaterului era luată în calcul și de către cercurile politice de la București. Referitor la această problemă, regele Carol al II-lea declara, într-un cadru restrâns, la 17 martie 1939: „Nu cedez teritoriu fără Parlament.”², sintagmă care nu excludea ideea unor concesii teritoriale față de vecinul de la sud.

Cât privește ideea unui eventual conflict armat româno-bulgar, aceasta era luată în calcul de experții Marelui Stat Major al Armatei Române. Experții militari români considerau posibil un atac bulgar doar în colaborare cu forțele militare ale Axei, potențialul militar bulgar fiind net inferior celui românesc³. Totodată, la Marele Stat Major român se conta cel puțin pe o neutralitate binevoitoare a Uniunii Sovietice, în cazul unui conflict al României cu Ungaria sau Bulgaria⁴. Au fost luate și măsuri pentru întărirea frontierei sudice. În planul de campanie al armatei române pe anul 1939 se prevedea, între altele, aducerea unei divizii de artilerie de la Constanța la Bazargic și a alteia de la Călărași la Ostrov-Silistra (în locul batalionului 36 Roșiori, care urma să fie dislocat la Acadânlar, mai în interiorul Cadrilaterului), precum și efectuarea unor lucrări de amenajare a teritoriului⁵.

După eșecul conciliatorismului în raporturile cu Germania și dispariția Cehoslovaciei, cabinetele de la Londra și Paris hotărâsc să relanseze politica de izolare la adresa țării lui Adolf Hitler. Se încearcă atragerea într-un sistem de alianțe a cât mai multe state central și est europene; diplomațiile engleză și franceză vizând atragerea, inclusiv a României, dar mai ales a Moscovei. Dacă România își lega speranțele de Franța și Marea Britanie, Bulgaria căuta să-și negocieze revendicările cu ambele potențiale blocuri beligerante.

În acest sens avem mărturiile lui Bogdan Filov⁶, al cărui *Jurnal* a fost editat la Sofia în 1990. Născut la Stara Zagora, la 28 martie 1883, Filov a fost ministru al Educației Naționale în ultimele două guverne conduse de Gheorghe Kiosseianov, între 14 noiembrie 1938-16 februarie 1940, apoi prim-ministru în perioada 16 februarie 1940-14 septembrie 1943. Membru al Academiei Bulgare din 1929 și chiar președintele acesteia între 1937-1944, Bogdan Filov a redactat un document inegalabil, pentru perioada războiului⁷.

¹ A.M.R., *fond Ministerul de Război. Cabinetul Ministrului, dosar nr. crt. 201 / 1939.*

² *Apud.* Armand Călinescu, *Însemnări zilnice (1916-1939)*, Humanitas, București, 1990, p. 412.

³ A.M.R., *fond M. St. M. Secția a-2-a Informații, dosar nr. Crt. 825 / 1939.*

⁴ *Idem*, *fond M. St. M. Secția a-3-a Operații, dosar nr. crt. 1726 / 1939*, f. 278-279.

⁵ *Ibidem*, f. 164-168, 171-172.

⁶ Constantin Iordan, *Minorități etnice în sud-estul european după primul război mondial*, Editura Curtea Veche, București, 2002, p. 135.

⁷ *Idem.*

Jurnalul sau cuprinde trei părți distincte: 1. ajunul războiului (19 august-4 septembrie 1939); 2. angajarea în cel de-al doilea război mondial cu însemnări privind zilele de 26-27 iulie și 17 noiembrie 1940, și continuu de la 1 ianuarie la 2 martie 1941; 3. satelit al Germaniei hitleriste (3 martie 1941-3 septembrie 1944)¹.

La 13 aprilie 1939, Marea Britanie și Franța au dat garanții solemne României în privința independenței sale, dar fără referiri specifice la integritatea teritorială². De altfel, după 13 aprilie 1939, „sugestiile” unor politicieni britanici în direcția unor cesiuni teritoriale românești către Bulgaria s-au înmulțit considerabil.

În directiva din 19 aprilie 1939 emisă de Ministerul de Externe bulgar, erau cuprinse și unele directive cu caracter teritorial, una din ele făcând referire la Dobrogea Meridională³.

În raporturile româno-bulgare se ajunge, cel puțin aparent, la o anumită destindere, după momentele tensionate din februarie și martie. Guvernul de la Sofia, nedorind să riște nimic, așterne tăcerea peste manifestările iredentiste bulgare: „Ceasul eliberării Cadrilaterului nu a sosit încă”, le spunea un reprezentant al guvernului bulgar iredentiștilor dobrogeni, la 10 mai 1939, îndemnându-i la calm⁴.

La 11 iunie 1939, după o serie de presiuni din partea britanicilor, turcilor și iugoslavilor, Grigore Gafencu îl provoacă la o discuție, la Ankara, pe ministrul bulgar în Turcia, Todor Kristov, în cadrul căreia îl întreabă dacă Bulgaria s-ar mulțumi doar cu Dobrogea de Sud. Diplomatul bulgar cade în capcană și aduce în discuție și Macedonia și Tracia de Vest⁵.

După încercarea de a pune în lumină adevăratele țeluri ale guvernului de la Sofia, șeful diplomației române oferă la 18 iunie 1939, la Atena: schimb de populații, modificarea statutului minorităților în favoarea bulgarilor dobrogeni, regim preferențial pentru cereale. Grecia se arăta dispusă să înlesnească transportul, prin portul Salonic, în favoarea comerțului bulgar⁶. La 24 iunie 1939, este încheiat un acord secret germano-bulgar vizând livrările de armament

În luna iulie 1939 raporturile româno-bulgare intră într-o nouă fază de tensiuni diplomatice; premierul Kiosseianiv vizitează Berlinul, iar ziarele bulgare reiau campania de atac la adresa României Aflat în vizită la Berlin, unde a primit titlul de Doctor Honoris Causa al Universității din acest oraș, Bogdan Filov a avut o întâlnire cu omologul său german. Diplomatul bulgar nota, în *Jurnalul* său, la 22 august: „L-am felicitat pentru pactul cu Rusia. Faptul mi-a dat prilej să vorbesc politică. Noi nu am avea altă ieșire decât să mergem cu Germania. Führerul ține mult la prietenii săi, totuși

¹ Apud Iordan, *op.cit.*.

² Gregoire Gafenco, *Preliminaires de la Guerre a l'Est*, Fribourg, 1944, p. 274.

³ Iordan, *op.cit.*

⁴ A.M.R., *fond Divizia 9 Infanterie, dosar nr. Crt. 1406 / 1939*, f. 736.

⁵ Grigore Gafencu, *Ultimele zile ale Europei. O călătorie diplomatică întreprinsă în anul 1939*, Ed. Militară, București, 1992, p.196-197.

⁶ Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, Ed. Academiei Române, București, 1972, pp.308-309.

aceasta nu trebuie să fie o asociere cu răspundere limitată” pentru ca ulterior, chiar în ziua semnării tratatului sovieto-german, să noteze că Ribbentrop „ne recunoaște drepturile în Dobrogea, recunoaște că pactul (Ribbentrop-Molotov) ne aduce înlesniri”¹.

Eforturile României în direcția unei ameliorări a relațiilor cu Uniunea Sovietică, prin intermediul Turciei, nu se concretizează. Se observă, în schimb, o destindere în raporturile bulgaro-sovietice: vizita lui Potemkin la Sofia este urmată de contravizita unei delegații parlamentare bulgare la Moscova. Totuși deschiderea Sofiei către Moscova era una timidă, comuniștii bulgari fiind supuși în continuare persecuțiilor. În 1940, opinia publică bulgară nutrea profunde sentimente antisovietice, temându-se de „modelul baltic”; circula chiar conceptul de „baltizare” a Bulgariei².

Mult mai bune erau raporturile diplomatice ale Bulgariei cu Ungaria, adversară a României, în zonă. Înțelegerea Balcanică devenea din ce în ce mai ineficientă, Iugoslavia fiind tot mai distantă după 1937. Guvernul Dragișa Cvetković, instituit în februarie 1939³, avea în fruntea Ministerului de Externe pe Cinkar Marković, fost ambasador la Sofia și Berlin. Acesta continua politica guvernului precedent, inițiată cu doi ani în urmă, de Stoiadinović. La Belgrad și Sofia se vorbea acum despre reconcilierea și frăția dintre slavii sudici: problema Macedoniei părea că dispăruse pentru totdeauna. Scopul minimal pentru care fusese creată Înțelegerea Balcanică, în urmă cu 5 ani, anume contracararea revizionismului bulgar, nu mai era de actualitate la Belgrad.

Starea de spirit a populației din Bulgaria nu era însă favorabilă războiului: „Cui îi trebuie Dobrogea să se ducă după ea”⁴, reacționau cel mai adesea soldații bulgari în fața propagandei oficiale. Nici populația civilă, care trebuia să contribuie la masivă campanie de construit șosele, nu privea cu ochi buni posibila angajare a țării într-un război⁵.

Evenimentele din 23/24 august au spulberat însă, speranțele românilor. Pentru România, apropierea germano-sovietică nu anunța nimic bun. Pentru bulgari însă, pactul Ribbentrop-Molotov a însemnat cu siguranță, o veste bună, pentru că apropia cele mai populare Mari Puteri ale momentului.

Succesele rapide obținute de germani în vara lui 1940 sporiseră temerile românilor și speranțele revizioniştilor bulgari. Cu două zile înainte ca Franța să încheie armistițiul, Bogdan Filov declara: „Bulgaria va continua politica de neutralitate și de pace. Voim o înțelegere cu toate țările și în special cu țările vecine și sperăm să obținem bune rezultate printr-o asemenea politică”⁶.

¹ *Apud. Iordan, op. cit.* p. 136.

² *Idem* p. 137.

³ Sundhaussen, *op. cit.*, p. 64.

⁴ A.M.R., *fond Divizia 9 Infanterie, dosar nr. crt. 1406/1939*, f. 12.

⁵ *Ibidem*, f. 778.

⁶ *Discurs al Domnului Bogdan Filov*, în „Universul”, anul LVII, nr. 164/ 17 iunie 1940, p. 15.

Uniunea Sovietică susținea revizionismul bulgar. Conducătorii de la Kremlin vizau dominarea Balcanilor prin realizarea unei joncțiuni teritoriale cu Bulgaria, pe seama României, acțiune urmată de sovietizarea micului stat slav din dreapta Dunării, prin „metoda baltică”, adică prin adâncirea progresivă a apropierei sovieto-bulgare. Acest scenariu convenea și britanicilor; Foreign-Office-ul privea U.R.S.S. ca pe un virtual aliat contra lui Hitler și aștepta cu nerăbdare ruptura germano-sovietică¹.

În schimb, Al Treilea Reich nu avea încă nici un interes în destabilizarea situației din sud-estul Europei. După ce, în urma unor note ultimative, Uniunea Sovietică a ocupat Basarabia și alte teritorii românești la 28 iunie 1940, pretențiile ungare și bulgare împingeau România la o apropiere mult mai strânsă de Germania. La 1 iulie 1940, România renunța la garanțiile franco-britanice, iar la 4 iulie 1940 se constituia un nou guvern, al „disperării regale” avându-l în frunte pe Ion Gigurtu, iar la Externe, pe Mihail Manoilescu.

Bulgaria a încercat să fructifice conjunctura creată. După încercarea nereușită a regelui Boris al III-lea de a atrage Germania în susținerea cauzei bulgare și după refuzul Berlinului în această privință, a urmat o activitate febrilă a comuniștilor bulgari și ale altor forțe apropiate acestora. De exemplu, la 29 iunie 1940, nucleeele comuniste din orașul Varna, răspândiseră zvonul unei iminente anexări a Cadrilaterului la Bulgaria în urma unei note ultimative adresată de U.R.S.S. României². În replică, presa controlată de autorități sugera că Bulgaria va obține teritoriile dorite, la masa tratativilor, cu sprijinul puterilor Axei. Această informație apărea în ziarul bulgar „Zora”, din 5 iulie 1940³.

Un semnal încurajator pentru guvernarea de la Sofia a survenit la 6 iulie 1940, chiar de la București. Într-un interviu acordat ziarului „Utro”, premierul român declara: „Interesele celor două state (România și Bulgaria - n.n.) impun ca ele să trăiască întotdeauna ca niște vecini buni, în pace și înțelegere, să înlăture toate litigiile care le despart, pentru că numai în modul acesta vor putea să progreseze”⁴. Dincolo de limbajul limbajului diplomatic, Ion Gigurtu recunoștea existența unor litigii nerezolvate cu Bulgaria, ca și disponibilitatea României de a se așeza la masa negocierilor.

România era complet izolată. După 1 iulie, raporturile sale cu Marea Britanie se înrăutățesc, fără ca amenințarea unor noi acte de ostilitate din partea U.R.S.S. să fi dispărut, și fără ca relațiile româno-germane să se îmbunătățească. După ce la 26 iulie, delegația română, compusă din Gigurtu și Manoilescu a avut o întrevedere cu Hitler, a urmat, la 27 iulie vizita delegației bulgare Filov și Popov. În jurnalul său, Filov a notat evenimentele acelei zile, însemnări care lămuresc puncte esențiale din istoria cedării Cadrilaterului:

¹ Mančev, Bistriki, *op.cit.*, pp. 290-296.

² AMR, *fond Divizia 9 Infanterie, dosar nr. crt. 1542 /1940*, f. 44.

³ *Ibidem*, f. 254.

⁴ *Interviu al domnului inginer Ion Gigurtu*, în „Universul”, anul LVII, nr. 158/ 8 iulie 1940, p. 1.

Ribbentrop începe o lungă expunere despre politica lor balcanică. Remarcă prietenia militară cu Bulgaria din timpul războiului mondial căreia îi acorda o mare importanță. Doresc să mențină pacea în Balcani. Nu au nici un fel de interese teritoriale. Îi interesează numai ca expansiune economică, chiar dacă nu atât de mult ca înainte. /.../ Regele român a scris Führerului, care i-a răspuns telegrafic și i-a recomandat să se înțeleagă cu vecinii. (...) Führerul consideră că românii au două căi: să încerce să amâne problema prin tergiversarea negocierilor; aceasta se va sfârși pentru ei cu o catastrofă; a doua cale este de a se înțelege cu vecinii; dacă nu reușesc iară îi așteaptă o catastrofă. Germania respinge arbitrajul; poate numai să sfătuiască și să ajute în timpul tratativelor. Problema dobrogeană e mult mai ușoară decât cea transilvăneană. /.../ Am făcut pe scurt obiecțiile noastre (...). Am cunoscut pe români, ne vor juca feste și vor amâna; persecuțiile românești în Dobrogea de sud din ultimele zile reclamă o rezolvare rapidă a problemei. Ribbentrop speră că românii se vor grăbi, avea asigurări de la ei în acest sens. La plecarea spre oaspeți, am mulțumit încă o dată lui Ribbentrop pentru invitație și i-am spus că bulgarii au mare încredere în Germania datorită prieteniei militare, și de aceea și așteptările sunt mari¹.

În aceeași zi, Filov se întâlnea cu Hitler, la vila acestuia de la Obserstalberg. Referitor la discursul lui Hitler, diplomatul bulgar notează:

Spune mai întâi că Ribbentrop ne-a vorbit despre atitudinea lor. Începe apoi o expunere identică cu cea făcută de Ribbentrop cu unele ocoluri tipice. Politica lui Titulescu a fost fatală pentru România. România nu poate să păstreze teritorii pe care nu le-a câștigat pe câmpul de luptă. Nu există pentru Rege altă salvare decât să cedeze. Ține mult la camaraderia de arme a bulgarilor și de aceea ia apărarea intereselor noastre. Simte o obligație morală să ajute Bulgaria, care a suferit împreună cu Germania. A dat sfaturi insistente românilor să se înțeleagă cu noi și cu ungurii. (...) Führerul vrea să vadă harta; atunci i-am oferit harta adusă de noi cu diferitele granițe și am dat explicații detaliate în legătură cu problema dobrogeană. Am explicat de ce considerăm că nu putem să negociem cu românii și că ei vor voi să se târguiască. Am spus că noi nu putem să facem tocmești și să cerem numai ceea ce ne-a fost luat prin constrângere în 1913, fără luptă. El observă că, într-adevăr, și în fața lui miniștrii români și-au arătat înclinația de a se târgui; unul vorbea de un ținut, altul spunea că din el ar putea să se cedeze o parte. Este vorba și de inima Reginei de la Balcic. Führerul spune că nu se poate vorbi despre inimă, când pot să cadă capete de regi. Argumentele noastre și modul de punere a problemelor i-au făcut o impresie puternică. El spune că găsește impresiile noastre, inclusiv Silistra, drept rezonabile și că problema așa trebuie să se rezolve. Se întoarce către Ribbentrop și subliniază energic să sugereze românilor că dorința sa este ca problema să fie astfel rezolvată. Să se facă demersuri atât la Berlin, pe lângă ministrul român, cât și la București. Nici Führerul, nici Ribbentrop nu au făcut nici cea mai mică aluzie la ceva obligații din partea noastră. (...) ².

¹ Apud Iordan, *op.cit.*, p. 138.

² *Ibidem*, p. 139.

O ultimă însemnare din *Jurnal* relevă faptul că pe primul text al comunicatului oficial, Hitler a adăugat cu mâna sa epitetul „sincer” lângă cuvântul „spirit”. Deci convorbirile bilaterale s-au desfășurat „în spiritul liber al prieteniei tradiționale”¹.

Experții români de la Ministerul Afacerilor Străine, ca și cei de la Marele Stat Major încep elaborarea de proiecte și variante pentru noua frontieră între România și statul bulgar. La București încă se mai spera în „salvarea” anumitor zone din teritoriu anexat în 1913, în speță a zonelor Silistra, Balcic și Turtucaia.

Dacă Silistra era orașul dobrogean la care românii erau cel mai puțin dispuși să renunțe, Bazargicul și *hinterlandul* său se situau, din acest punct de vedere, la polul opus. De exemplu, cităm un document redactat la Secția a 3-a Operații a Marelui Stat Major român, în iulie 1940, care conține trei variante de împărțire a teritoriului disputat de România și Bulgaria. În toate cele trei variante, zona Bazargicului și localitatea Ekrene, reveneau Bulgariei, ca și Turtucaia; în ciuda situației etnice din această localitate, în Cadrilater, la recensământul din 1934, locuiau cca. 304000 de persoane de naționalitate bulgară². Silistra și Caverna rămâneau ambele la România, tot în toate cele trei variante. În ceea ce privește Balcicul, acest orașel vest-pontic rămânea României doar în cea mai optimistă și îndrăzneată variantă de partajare a Dobrogei de Sud³.

Din perspectiva românească, gestul de retrasare a frontierei cu Bulgaria trebuia neapărat însoțit și de un schimb de populație minoritară, total și obligatoriu, între cele două state.

La 27 iulie 1940, după vizita lui Filov și Popov la Berlin, ministrul nazist la București, Wilhelm Fabricius comunica lui Manoilescu, verbal și scris, faptul că „Führerul socotește că retrocedarea Dobrogei de sud, în granițele de la 1913, inclusiv Silistra și Balcicul, ca o soluție extraordinar de loială și de echitabilă, care trebuie acceptată pur și simplu”⁴. Prin această notă, autoritățile naziste urmăreau, pe lângă calmarea cercurilor iredentiste bulgare, îndepărtarea acestora de sovietici, ca și prevenirea unei vecinătăți/ joncțiuni teritoriale sovieto-bulgare, net defavorabilă intereselor germane. Decizia lui Hitler în chestiunea Cadrilaterului survenea într-un moment în care nemulțumirea opiniei publice bulgare față de politica lui Filov atinsese apogeul. Lipsa de pe piață a unor alimente de strictă necesitate (ca ouăle și uleiul) pusă pe seama tratatului economic cu Germania și absența unor câștiguri teritoriale imediate, înduseseră în rândurile bulgarilor simpli o stare de spirit, care, observau serviciile de informații ale armatei române, „înclină tot mai mult spre comunism”⁵.

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*, p.20.

³ AMR, *fond M. St. M. Secția a 3-a Operații, dosar nr. crt. 1895 / 1940*, f. 20-24, cu hărțile aferente.

⁴ Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena, Memorii iulie-august 1940*, Editura Enciclopedică, București, 1991, pp. 136-137.

⁵ A.M.R., *fond Divizia 9 Infanterie, dosar nr. Crt. 1542 / 1940*, f. 702.

Și conducătorii sovietici au încercat să supraliciteze, oferind bulgarilor întreaga Dobroge. În presa din U.R.S.S. apăreau articole cuprinzând fraze de genul: „Dobrogea a aparținut Bulgariei încă din veacul VII. Până în 1878, Dobrogea era nedespărțită de Bulgaria”¹.

În replică la agitațiile comuniste și filo-sovietice, șeful guvernului bulgar declară, la 12 august 1940: „Guvernul face tot posibilul și nu va scăpa nimic din ceea ce este necesar pentru o rezolvare dreaptă a chestiunilor care interesează țara noastră. Pentru aceasta avem nevoie de liniște în toate straturile sociale”².

Tonul conciliant, folosit de cercurile sofiote la adresa României, corespundea intereselor și recomandărilor germane în Balcani, totodată scădea și șansele sovieticilor de a obține noi poziții în zonă, în condițiile agravării raporturilor româno-bulgare sau româno-ungare.

Concluzionând, credem, pe baza celor prezentate mai sus, că cedarea Cadrilaterului nu a fost, așa cum afirmă unii istorici străini (îndeosebi bulgari), dar și români, un rezultat al Tratatului de la Craiova, ci a fost impus dinainte, ca o premisă a acestor negocieri

Hitler câștigase bătălia diplomatică, oferind Ungariei și Bulgariei avantaje teritoriale pe seama României, iar acesteia din urmă garanții solemne și explicite privind teritoriul rămas, ceea ce asigura, cel puțin pentru moment, supraviețuirea statului român. Marea Britanie și U.R.S.S. nu au obținut din partea Bulgariei decât unele mulțumiri protocolare cu caracter mai mult confidențial decât oficial.

Un alt aspect interesant al problemei îl constituie atitudinea locuitorilor din Dobrogea. Ne vom opri asupra populației bulgare, care era cea mai mare din punct de vedere numeric. Bulgarii din zonă erau destul de reticenți la ideea integrării în societatea românească. Sentimentele iredentiste ale bulgarilor erau alimentate de propaganda V.D.R.O., cât și prin intermediul postului de radio Varna-portavocea V.D.R.O. Autoritățile militare române au interzis și chiar au ordonat sigilarea aparatelor de radio ale unor bulgari care erau încurajați la rebeliune prin intermediul posturilor de radio, în frunte desigur, cu radio Varna.³ Alte manifestări concrete ale bulgarilor din zonă au existat în momente de agravare a situației României în plan internațional (martie-aprilie 1939, septembrie 1939 sau vara anului 1940), astfel că, în aprilie 1939, populația bulgară din Bazargic se pregătea intens pentru primirea trupelor bulgărești, a căror sosire era considerată iminentă⁴. Un eveniment similar s-a produs și în orașul Balcic, imediat după episodul din 26-28 iunie 1940, când bulgarii din oraș, instigați de oameni ai V.D.R.O., au cumpărat masiv petrol, cărbune sar și alimente, necesare trupelor bulgare, așteptate să patrundă în port⁵.

¹ *Ibidem*, f. 14.

² *Ibidem*, f. 14².

³ A.M.R., *fond Divizia 9 Infanterie, dosar nr. crt. 1547/1940*, f. 13.

⁴ *Ibidem*, dosar nr. Crt. 1406/1939, f. 6-7.

⁵ *Ibidem*, dosar nr. crt. 1547/1940 f. 48-49.

Încheierea înțelegerii germano-sovietice și declanșarea conflictului mondial au amplificat speranțele unor intelectuali bulgari. De exemplu, viceprimarul Bazargicului, Hristu Doktorov Popescu, îi declara funcționarului Ghețu, care se plângea de lipsa de personal, să nu mai fie supărat, pentru că oricum primăria urma să fie predată administrației bulgare¹. În august 1940, când cedarea Cadrilaterului către Bulgaria era iminentă, simpatizanții bulgari erau în posesia steagurilor necesare manifestărilor prilejuite de evenimentul mult așteptat de către aceștia². Iminența revenirii Dobrogei de Sud între granițele Bulgariei a produs panică în rândul populației românești din zonă, înlesnind etnicilor bulgari cumpărarea, la prețuri deosebit de avantajoase, a caselor, pământurilor, ca și a altor bunuri care aparțineau românilor de aici, dornici să părăsească cât mai repede un acest teritoriu ale cărui zile în cadrul statului român erau numărate³.

Stipulațiile Tratatului de la Craiova din 7 septembrie 1940, cât și interesele României și Bulgariei au făcut posibilă o evacuare fără incidente majore a Dobrogei de Sud.

Bibliografie:

Arhivele Militare Române, fonduri: *Ministerul de Război, Marele Stat Major, Divizia 9 Infanterie*

Calafeteanu, Ion, *Diplomația românească în sud-estul Europei*, București, 1980

Campus, Eliza, *Înțelegerea Balcanică*, București, 1972

Gafencu, Grigore, *Preliminaires a la guerre de l'Est*, Fribourg, 1944

Jordan, Constantin, *Minorități etnice în sud-estul European după Primul Război Mondial. Dimensiunile unei probleme europene*, București, 2002

Jelavich, Barbara, *Istoria Balcanilor*, vol. II, Iași, 2000

Miller, Lee Marshall, *Bulgaria during the Second World War*, Standford, 1975

Mančev Krăstiu, Vistrițki, Valerian, *Bălgarija I neinite sāsedi 1931-1939. Političeski i diplomatičeski otnošenija*, Sofia, 1978

Sundhausen, Holm, *Experimentul Iugoslavia. De la întemeiere la destrămarea statului*, București, 2003

Zbucnea, Gheorghe, *Istoria Iugoslaviei*, București, 2001

¹ A.M.R., fond Ministerul de Război. Cabinetul Ministrului, dosar nr. Cr. 222/1939, f. 7.

² Ibidem, fond M.St.M.. Secția a2-a Informații, dosar nr. Cr. 931/1940, f. 14.

³ A.M.R., fond Divizia Grăniceri, dosar nr. crt. 214/1940, f. 585.